

Ivica Hrvoj Ivanić

ROBERT PAUL WOLFF I NJEGOVA KRITIKA ZASTUPNIČKE DEMOKRACIJE

Svrha ovoga osvrta je prikazati jednu od teorija o zastupničkoj demokraciji koja na nju ne gleda blagonaklono. Počev od teorije društvenoga ugovora iz sedamnaestoga stoljeća pa sve do danas prevladavaju apologetske teorije društvenoga uređenja koje se službeno naziva demokracijom, a zapravo je samo jedan vid demokracije, i to onaj koji se pokazuje kao nedemokracija.

Kriza apologija zastupničke demokracije nastupa razvojem kapitalizma koji dostiže svoj vrhunac u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća. U to vrijeme Karl Marx i Friedrich Engels oblikuju svoju sistematsku kritiku građanskoga društva i sustava predstavljanja zasnovana na proizvodnim snagama i odnosima toga (kao i današnjega) doba. Međutim, Marxova kritika pokazala se kao kritika forme. Ne samo da se Marx priklanjao sistemu slobodne trgovine i zastupanja u javnoj vlasti u odnosu na stare feudalne sisteme koji u to doba doživljavaju svoju samrt, što je svakako u skladu s njegovom dijalektičkom metodom, te smatrao da će hipertrofiranje takvoga režima doprinijeti da prije dođe do proleterске revolucije¹, za što je upitno je li u skladu s bilo kakvom u pravom smislu riječi dijalektički izvedenom istinom, nego je i provođenje u praksi njegovih ideja pokazalo da se radi o „per se“ reprodukciji nove forme koja je postala bitnija kako od stare forme, tako i od sadržaja na koji se odnosila.

Demokracija izvorno znači vladanje naroda, što znači poštivanje volje naroda u svim pitanjima od javnoga značaja, bez izuzetka. U zastupničkoj se demokraciji, međutim, događa to da narod predaje u ruke na volju svojih zastupnika sve svoje buduće odluke, te unaprijed pristaje na sve što će odlučiti oni koji ih zastupaju.

Robert Paul Wolff je baveći se dugo pitanjem utemeljenja i legitimnosti zastupničke demokracije i pokušavajući doći do odgovora koji bi ju opravdao jer je i sam s početka vjerovao u njezinu legitimnost, došao 1970 do zaključka da opravdanja nema. U svojoj studiji naslovljenoj „U obranu anarhizma“ ne samo da je dokazao nelegitimnost zastupničke vlasti, nego je dokazao i to, da je odricanje od vlastite odgovornosti i

¹ „...sistem slobodne trgovine ubrzava socijalnu revoluciju. I samo u tom revolucionarnom smislu, gospodo, ja glasam za slobodnu trgovinu.“ (Marx – Beda filozofije; Kultura, Beograd, 1946.; 172 str.)

odlučivanja, čak i kad je svojevrijedno, dakle, bez prisile, ipak neslobodno i pod djelom prisile za „dobrovoljnim“ predavanjem vlasti u tuđe ruke.

VLAST I AUTONOMIJA

„Vlast je pravo da se zapovijeda i sukladno tome, pravo da se tim zapovijedima drugi pokoravaju. Mora je se razlikovati od moći, koja je sposobnost da se prisili na pokoravanje, bilo uporabom te moći ili pod prijetnjom njezine uporabe“² Wolff, da bi potkrijepio ovo svoje određenje, navodi primjer lopova pljačkaša koji prijeteći vatrenim oružjem otima od napadnutoga novčanik kojega mu on daje, jer nema drugoga izbora. Lopov, dakle, ima moć nad svojom žrtvom. Vlast, naprotiv, daje mogućnost izbora, s tim da je u zastupničkoj demokraciji uvijek samo jedna mogućnost povoljna. Ako izaberemo neku drugu, tim gore po nas.

Autonomija je neovisnost svakoga čovjeka da odlučuje o svojim postupcima u skladu sa svojim moralnim uvjerenjima. Autonomija nužno podrazumijeva odgovornost, stajanje iza svoga izbora i odgovaranje za njega, ne nužno i ispravnost toga izbora. Odgovoran je onaj tko je svjestan svojih postupaka i unaprijed zna kakve bi posljedice taj postupak mogao izazvati, makar i ne činio uvijek ispravno. Djeca i maloumnici ne mogu biti odgovorni za svoje čine, pa stoga ni nemaju autonomije.

Wolff je rješenje pitanja legitimnosti vlasti postavio kao pitanje usklađivanja moralne autonomije pojedinca sa zahtjevima vlasti. Njegov zaključak nakon dugoga traženja odgovora na to pitanje jest da je nemoguće istovremeno zadržati autonomiju ako se pokoravamo zahtjevima vlasti, jer vlast traži da joj se pokorimo zato što je vlast, a autonomija svjesno i svojevrijedno donošenje odluka; među njima nema kompromisa. Samo jedan oblik političke zajednice nudi mogućstvo premošćivanja sukoba između vlasti i autonomije, a to je jednoglasna izravna demokracija, takav oblik političke zajednice u kojoj se sve odluke donose zajedno i jednoglasno.

Jednoglasna i izravna demokracija razlikuje se od izvanpolitičkoga individualnoga samoodređenja pojedinca koji se ponaša isključivo po svome bez obzira na druge pojedince i bez obzira kome će to ponašanje goditi ili smetati osim njemu, jer je to kolektivna vlast naspram individualnoj samovolji i samovlasti. Iako nosi atribut vlasti, ovakva vlast stvarno je kraj svake vlasti u autoritarnom, smislu riječi, jer može postojati samo dok postoji i dogovor među svim članovima zajednice; samo jedan protivni glas sprečava donošenje bilo kakve zajedničke odluke i njezino provođenje u praksi.

To ipak ne znači da takav sistem zahtijeva savršen sklad interesa, čak naprotiv, izravna jednoglasna demokracija i jest najbolje rješenje tamo gdje vlada oštra oporba i suprotstavljenost interesa među članovima zajednice, što i jest dobra podloga za zajednički dogovor i kompromise.

Wolff navodi da u praksi postoje ili su već postojale dvije vrste ovakvih zajednica: vjersko-karizmatičke i utopijske zajednice kakvih je bilo tijekom devetnaestoga stoljeća, te asocijacije "razumno koristoljubivih" pojedinaca čiji se interesi mogu ostvariti samo jednoglasnim usuglašavanjem, kompromisom ili konsenzusom.

² Wolff – U obranu anarhizma; DAF, Zagreb, 2001.; 28.str.

Za razliku od društvenoga ugovora koji zahtijeva jednoglasan konsenzus svih u teoriji, dok se u praksi ne može ostvariti drukčije nego poništenjem bilo kakvoga konsenzusa kompromisnim rješenjem u vidu većinske zastupničke demokracije, jednoglasna izravna demokracija jedina omogućuje pravi konsenzus upravo stoga što on nije apriorna svrha, već rezultat kompromisa u kojemu svi sudjeluju.

U društvenom ugovoru unaprijed se postavlja kao cilj zadano rješenje bespogovorno slaganje svih, tako da predstavlja neuspjeh sve što je izvan toga. Naprotiv, kod jednoglasne izravne demokracije slaganje svih oko odluke samo je sredstvo za učinkovitije ostvarenje svačijih želja bez narušavanja ičije autonomije.

Također, moram primijetiti da društveni ugovor u svojoj materijalizaciji kako se danas pojavljuje, teritorijalnoj državi, nasuprot sistemu koncentričnih krugova unaprijed postavlja okvire svakoj zajednici u kojoj bi se odluke trebale donositi, tako da vrlo često, ili gotovo uvijek ljudi pripadaju nerelevantnim političkim zajednicama u koje ih nijesu dovele nikakve druge zajedničke okolnosti osim te da žive u istoj državi ili asocijaciji država. Tako bi građani nekoga pograničnoga grada često nalazili više razloga za političku asocijaciju sa susjednim gradom iz druge države, nego sa svim ostalim gradovima iz iste, ali nametnute državne ili neke druge granice (primjerice Evropske unije) to priječe.

Primjeri suradnje između pograničnih gradova nikako ne bi mogli opovrgnuti ovo; oni samo pokazuju koliko je autonomija tih gradova ograničena da se i vandržavna suradnja pokazuje kao nešto neuobičajeno i entropijsko te službeno dozvoljeno samo ako je interesu matične države (to jest asocijacije ostalih komuna), pa makar službena politika neke države i suviše ohrabivala i poticala takvo djelanje.

Glavni prigovor koji Wolff upućuje sustavu zastupničke demokracije jest taj da se u njemu, nakon izbora službenih zastupnika, donose uvijek i odluke o problemima koji nijesu bili aktualni u vrijeme izbora zastupnika, pa prema tome oni ne mogu ni znati kakve bi bile odluke onih koje predstavljaju. Ako su građani i pristali svojevajno da ih ubuduće predstavljaju određeni ljudi i odlučuju onako kako oni misle da bi većina odlučila, ili čak onako kako oni sami žele, pristavši na to oni gube svojevajno svoju autonomiju i snose odgovornost za njezin gubitak kao i za sve što će se u njihovo ime odlučiti.

Drugi njegov prigovor se tiče tehničke ostvarivosti obezbjeđivanja dovoljna broja zastupnika čak i za sva ona pitanja koja su aktualna u vrijeme izbora. Naprimjer, navodi on, ako su na izborima prisutna samo četiri problema (zakon o poljodjelstvu, medicinska skrb za starije, produljenje vojnoga roka i građanska prava), pretpostavi li se da su moguća po tri alternativna pravca djelovanja – rješenja, za prvo, treće i četvrto pitanje, a četiri za treće, ukupno bi se dobilo 108 ($3 \times 4 \times 4 \times 3 = 108$) mogućih rješenja za što bi trebalo i 108 kandidata da izraze volju svih u jednoj velikoj političkoj zajednici kao što je država.

JEDNOGLASNA I VEĆINSKA DEMOKRACIJA

Većinska izravna demokracija, ona u kojoj sve odluke donose većinskim glasovanjem čini se kao provedljivija u praksi od jednoglasne izravne. Općenito njezino opravdanje je u boljemu izražavanju općega interesa kao i dobrobiti većine pojedinih građana nego što

to čini vladavina elite i pojedinaca u većinskoj zastupničkoj demokraciji.

Međutim, ako su članovi većine većinske demokracije u istom odnosu s odlukama i njihovim provedbama kao i svi članovi jednoglasne izravne demokracije jer ne gube svoju autonomiju, to se ne može reći za članove manjine, jer oni autonomiju gube. Ako je svrha demokracije da se sve odluke donesu tako da nitko ne izgubi svoju slobodu odlučivanja odnosno autonomiju, kao što je to zamišljao Rousseau, onda njezine pretpostavke padaju kad se ona ostvaruje većinskim putem.

Većinska izravna demokracija je stoga nelegitimna kao i bilo koji oblik zastupničke, mada je mnogo pravednija. U praksi bi se mogla činiti kao kompromis za jednoglasnu demokraciju, iako se čak tad smatra neizvedivom. Wolff svojim prijedlozima želi pokazati da su prepreke izravnoj većinskoj demokraciji isključivo tehničke i tiču se problema kako skupiti sve građane na jednome mjestu ili organizirati referendum svaki put kad kad se neki problem pojavi.

Stoga on predlaže rješenje u skladu s današnjim tehnološkim razvojem – sustav kućnoga televizijskoga glasovanja, pomoću posebnih elektronskih naprava ugrađenih u televizore svakoga kućanstva. Ovakav bi sustav, kako on smatra, u početku naišao na kaotične reakcije i primjenu dok se ne shvati uloga političke odgovornosti, ali svakako predstavlja bolji način da se politika približi narodnim masama od sustava većinske zastupničke demokracije.

IRACIONALNOST VEĆINSKE VLASTI I GLASAČKI PARADOKS

Glasačkim paradoksom, fenomenom zastupničke demokracije, bavio se engleski matematičar iz devetnaestoga stoljeća Charles Dodgson, poznatiji kao Lewis Carroll. Ovu pojavu Wolff uzima kao primjer nedosljednosti i iracionalnosti predstavničke demokracije.

Radi se o pojavi kad više zastupnika ima različite preference prema rješavanju nekoliko problema, gdje prema svakom slučaju imaju odnos izražen redoslijedom u njihovim preferencijama glasovanja. Pojednostavljen primjer na kojemu se to savršeno vidi uzima u obzir skupštinu koja se sastoji od triju zastupnika – glasača koji se trebaju odlučiti između triju mogućnosti rješenja nekoga problema, A, B i C. Od svakoga zastupnika traži se da rangira mogućnosti rješenja problema prema svojim sklonostima. U ovome primjeru gdje postoje tri mogućnosti bit će i tri moguća glasa, i to: sklonost rješenju A u odnosu na B, A u odnosu na C i B u odnosu na A. Svaki će od zastupnika - pojedinaca glasujući dosljedno, uvijek prije glasovati za onu mogućnost koja je više rangirana na listi njegovih sklonosti, pa će u mnogim slučajevima biti postignuta i dosljedna kolektivna sklonost, kao u sljedećemu primjeru:

	Pojedinac 1	Pojedinac 2	Pojedinac 3
I	A	A	B
II	B	C	C
III	C	B	A

Kao što se u tablici vidi, prvi i drugi pojedinac preferiraju A u odnosu na B, pa su tako nadglasali trećega koji preferira B. Zatim, ako društvo u cjelini preferira A u odnosu na B i B

u odnosu na C, onda bi to isto društvo, tome dosljedno, trebalo dati prednost i mogućnosti A u odnosu na C. Tako i jest u ovome primjeru, jer su prvi i drugi pojedinac tako glasovali nadglasavajući trećega. U ovome slučaju većinsko glasovanje je pretvorilo dosljedan niz pojedinačnih sklonosti u dosljednu skupnu sklonost. Međutim, u sljedećemu primjeru nije tako.

	Pojedinac 1	Pojedinac 2	Pojedinac 3
I	A	B	C
II	B	C	A
III	C	A	B

U ovome primjeru glasovanja većina je za A u odnosu na B (prvi i treći pojedinac), također za B prema C, iz čega bi bilo dosljedno da su i za A u odnosu na C, ali nije tako. Drugi i treći pojedinac prvoga su nadglasali svojom sklonošću C protiv A!

Jedan od mogućih prigovora za koje Wolff smatra da bi se mogli odnositi na ovaj model je taj da je predočena lažna slika većinske vlasti, stoga što skupštine ne glasuju o svim parovima mogućih kombinacija u razmatranju, nego ili glasuju za sve odjednoč, ili glasaju za jedan po jedan par mogućnosti dok jedna ne bude odbijena. Međutim, pitanje pobjede neke od alternativa u tome je slučaju određeno je i redoslijedom kojim se one iznose pred skupštinu; glasovanje će trajati dok god se ne usvoji jedna od alternativa, a svaki će zastupnik glasovati protiv prijedloga koji nije na prvome mjestu njegovih preferencija sve dok god je u optjecaju rješenje za koje se on zalaže; kad je prijedlog jednoč odbijen, on se uklanja s rasprave, pa će zastupnici koji su ga predlagali odnosno glasovali za nj, sad glasovati za druge koje bi inače odbili ili bar ostati suzdržani.

Ovo se može pokazati na primjeru skupštine gdje postoje tri prijedloga za glasovanje: A, B i C. Mogućan broj redoslijeda kojim se prijedlozi iznose pred skupštinu je šest, a to su: ABC, ACB, BAC, BCA, CAB i CBA. Razmatrajući sljedeće moguće poretke na primjeru triju glasača dobiju se ovakvi ishodi:

Slučaj 1. Prijedlog A je iznesen pred skupštinu i odbijen, jer dva zastupnika preferiraju nešto drugo. Sad na red dolazi prijedlog B koji pobjeđuje, jer uz uklonjeni prijedlog A, dva su zastupnika koja B preferiraju u odnosu na C. Dakle, **B** je pobijedio.

Slučaj 2. A se iznosi pred skupštinu i gubi; C također. Ostaje **B** koji pobjeđuje

Slučaj 3. B biva odbijen, zatim A; usvaja se **C**.

Slučaj 4. B gubi; iza njega dolazi **C** koji pobjeđuje.

Slučaj 5. C gubi, **A** pobjeđuje.

Slučaj 6. A se iznosi pred skupštinu i odmah se usvaja.

Vidi se, dakle, da je s različitim redoslijedima iznošenja alternativa pred skupštinu svaki put pobijedila druga.

UMJESTO ZAKLJUČKA

„Postulirajući društvo racionalnih ljudi dobre volje, ipak smo eliminirali tako dobro znane prepreke potpuno prevedenoj državi. Veličinu našeg problema naznačuje naša nesposobnost da riješimo dvojbu o autonomiji i vlasti čak i u utopijskom društvu! Sve u svemu su filozofi politike pretpostavljali da je utopija logički moguća, ma koliko da su sumnjali da je čak i marginalno vjerojatna. (...) pravedna država zapravo spada u kategoriju kvadrature kruga, oženjenoga neženje i neosjetljivosti osjećaja.“³

„Zašto bi država i dalje postojala ako je njezino stanovništvo ne želi braniti?“⁴

* * *

Komentari na osvrst:
punkrollonja@yahoo.co.uk

Mi vam ne možemo dati kruha. Mi vam nudimo kvasac.
www.ups-umag.org

³ Ibidem, 82 str.

⁴ Ibidem, 90 str.